

โครงร่างวิทยานิพนธ์

เรื่อง

สมถกัมมัฏฐานในฐานะเป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

TRANQUILLITY MEDITATION AS BASED OF INSIGHT MEDITATION

โดย

นายเสฐียร ทั้งทองมะดัน

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

๑. พระสุธีธรรมานวัตร, ผศ. ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	กรรมการ
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร	กรรมการ

วิทยานิพนธ์นี้

เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง^๑ พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นนิกายนิกธรรม ธรรมอันยังผู้ปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ ผู้ที่ต้องการพ้นจากทุกข์ จะต้องปฏิบัติตามหลักที่วางเอาไว้ พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักธรรมไว้หลายระดับ ทั้งระดับที่ปฏิบัติเพื่อความสุขในโลกนี้ เพื่อความสุขในภพหน้า และประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน กล่าวได้ว่า เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือความพ้นทุกข์หรือบรรลุพระนิพพาน หยุดการเวียนว่ายตายเกิด การจะไปถึงจุดหมายนั้นได้ แต่ละคนจะต้องดำเนินไปด้วยตนเอง พระตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น^๒ มีคนส่วนหนึ่งปฏิบัติตามที่พระองค์สอน แล้วได้เข้าถึงพระนิพพาน แต่มีคนเป็นจำนวนมากที่ยังคงเพเลิดเพลินสนุกสนาน ไม่ยอมออกไปสู่นิพพาน ยังคงเพเลิดเพลินว่ายน้ำเล่นอยู่ ณ ฝั่งนี้เป็นประจำ ไม่อยากที่จะข้ามไปอีกฝั่งอันเกษม ปลอดภัย^๓

หลักปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์เรียกว่า “กัมมัฏฐาน” การปฏิบัติกัมมัฏฐาน เป็นสิ่งสำคัญสำหรับพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เมื่อบวชมาแล้ว ต้องศึกษาเล่าเรียนในส่วนที่เป็นคัมภีร์คือ การเรียนนิกายหนึ่งก็ดี สองนิกายก็ดี จบพุทธวจนะคือพระไตรปิฎกก็ดี ตามสมควรแก่ปัญญาของตนแล้วทรงไว้ กล่าว บอกพุทธวจนะนั้น และวิปัสสนาธุระคือการเริ่มตั้งความสิ้นและความเสื่อมไว้ในอรรถภาพ ยังวิปัสสนาให้เจริญด้วยอำนาจแห่งการทำการติดต่อแล้ว ถือเอาพระอรหัตของภิกษุผู้มีความประพฤติกเล่แล้วคล่อง ยินดียิ่งแล้วในเสนาสนะอันสงัด^๔

กัมมัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงานของจิต หมายถึงการเอาจิตไปผูกหรือไปพิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เกิดความสงบและการเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ซึ่งจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติกัมมัฏฐานก็เพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติให้มีความบริสุทธิ์ สะอาด หมจดจนกระทั่งบรรลุถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา^๕ จากแนวคิดดังกล่าวนี้ กัมมัฏฐานจึงแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ สมถกัมมัฏฐาน

^๑ แสง จันทรงาม, *พุทธศาสนวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพ ฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๒ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๑๑๗

^๓ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๕/๕๕

^๔ ธ.อ. (บาลี) ๑/๗

^๕ พระศรีวรญาณ (วิ), *หลักการปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, ใน *เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐๑.

กัมมัญฐาน ที่เป็นอุบายเพื่อความสงบใจ จิตจดอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งอย่างแน่วแน่ และวิปัสสนา
กัมมัญฐาน กัมมัญฐานที่เป็นอุบายเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในกองสังขาร กัมมัญฐานทั้ง ๒ ประเภทนั้น มีสิ่ง
สำหรับให้จิตไปยึดหรือไปกำหนด ที่เรียกว่าอารมณ์กัมมัญฐานแตกต่างกัน กล่าวคือ สมถกัมมัญฐาน มี
อารมณ์ ๔๐ อย่าง และวิปัสสนากัมมัญฐาน มีขั้น ๕ ายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ เป็นต้น เป็นอารมณ์

สมถกัมมัญฐาน คือกัมมัญฐานเป็นอุบายสงบใจ ได้แก่การปฏิบัติธรรมด้วยการบริกรรม เป็นการ
บำเพ็ญเพียรทางจิตโดยใช้สติเป็นหลัก ไม่เกี่ยวกับการใช้ปัญญา มุ่งให้จิตสงบ ระวังจากนิวรณ์ซึ่งเป็นตัว
ขัดขวางจิตไม่ให้บรรลุความดีเป็นสำคัญ เป็นอุบายวิธีที่หยุดความฟุ้งซ่านแห่งจิตซึ่งมักจะฟุ้งซ่านไปตาม
อารมณ์ต่างๆ กล่าวคือ หยุดความคิดของจิตไว้ โดยใช้สติยึดติดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาบริกรรม
จนกระทั่งจิตแนบแน่นในอารมณ์นั้น และสงบระงับไม่ฟุ้งซ่านต่อไป

สมถะ แปลง่าย ๆ ว่าความสงบ แต่ที่ใช้ทั่วไปหมายถึงวิธีทำให้สงบ ขยายความว่าข้อปฏิบัติต่าง ๆ
ในการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ จนตั้งมั่นเป็นสมาธิ ถึงขั้นได้ฌานระดับต่าง ๆ จุดมุ่งของสมถะคือ
สมาธิ ซึ่งหมายถึงสมาธิขั้นสูงที่ทำให้เกิดฌาน หลักการของสมถะคือ กำหนดใจไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
(เรียกว่าอารมณ์) ให้แน่วแน่นจนจิตน้อมตั้งอยู่ในสิ่งนั้นสิ่งเดียว (เรียกกันว่า จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง หรือจิต
มีอารมณ์อันเดียว) ความแน่วแน่นหรือตั้งมั่นของจิตนี้เรียกว่าสมาธิ เมื่อสมาธิแนบสนิทเต็มที่แล้ว ก็จะเกิด
ภาวะจิตที่ เรียกว่าฌาน ซึ่งแบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ระดับที่กำหนดเอารูปธรรมเป็นอารมณ์ เรียกว่ารูปฌาน
หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ฌานมี ๔ ขั้น ระดับที่กำหนดเอารูปธรรมเป็นอารมณ์เรียกรูปฌาน มี ๔ ขั้น ทั้งรูป
ฌาน ๔ และ รูปฌาน ๔ เรียกรวมกันว่า สมาบัติ ๘ ภาวะจิตในฌานนั้น เป็นภาวะที่สุขสงบผ่องใส ไม่
มีความเศร้าหมองขุ่นมัว ไม่มีสิ่งรบกวนให้สะดุ้งหรือติดข้องอย่างใด ๆ เรียกว่าปราศจากนิวรณ์ ท่าน
อนุลอมเรียกว่าเป็นความหลุดพ้นจากกิเลสตลอดเวลาที่ยังอยู่ในฌานนั้น ๆ (แต่เมื่อออกจากฌานแล้ว กิเลส
กลับมีได้อย่างเดิม ท่านจึงเรียกว่าเป็นวิกัมภณนิโรธ หรือวิกัมภณวิมุตติ คือดับกิเลส หรือหลุดพ้นด้วย
เอาสมาธิข่มไว้) นอกจากฌานแล้ว สมถะยังมีผลพลอยได้ที่สืบเนื่องจากฌานนั้นอีก คืออาจทำให้เกิด
ความสามารถพิเศษที่เรียกว่าอภิญญา ๕ อย่างได้แก่แสดงฤทธิ์ได้ อ่านใจคนอื่นได้ ระลึกชาติได้ และหู
ทิพย์ตาทิพย์^๖

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว พระสงฆ์ได้ร่วมกันทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยไว้เป็น
หมวดหมู่ ในสังคายนาครั้งที่ ๑ ซึ่งทำขึ้นที่เมืองปาฏลิบุตร ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อทำ
สังคายนาเสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกได้ส่งสมณทูตไปประกาศศาสนายังที่ต่าง ๆ ๘ สาย พระมหินทเถระได้นำ
พระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ที่ลังกา ทำให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นในลังกาอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ ยังมีการ
แต่งกัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยพระอรรถกถาจารย์ที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นคือ พระพุทธโฆษาจารย์ ได้แต่ง
กัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคขึ้น ซึ่งถือกันว่าเป็นคู่มือการปฏิบัติกัมมัญฐานที่สำคัญเล่มหนึ่ง

^๖ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๓๐๕.

วิสุทธิมรรค นับว่าเป็นปกรณัมสำคัญปกรณัมหนึ่ง เพราะท่านพระพุทธโฆสะได้ประมวลธรรมในพระไตรปิฎก มาแสดงไว้เป็นหมวด ๆ ตั้งแต่ศีล และสมาธิ ปัญญา โดยลำดับ วิธีแต่งเหมือนอย่างแต่งกระทู้ หรือเรียงความแก่กระทู้ธรรมในปัจจุบัน คือขยายความย่อให้พิสดาร บทกระทู้ของวิสุทธิมรรค ว่าด้วยไตรสิกขา ซึ่งเป็นหัวข้อใหญ่ในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น นับว่าเป็นบทกระทู้ของหัวใจการปฏิบัติธรรมทีเดียว ท่านพระพุทธโฆสะแต่งอธิบายโดยวิจิตรพิสดารอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ได้อ้างพระพุทธวจนะเป็นอาศตสถานไว้ในที่นั้น ๆ ทั่วไป แสดงว่าท่านมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก สามารถยกเอาธรรมที่ว่าด้วยศีล มารวมไว้ในหมวดศีล ยกเอาธรรมที่เกี่ยวกับสมาธิมารวมไว้ในหมวดสมาธิ ยกเอาธรรมที่กล่าวถึงปัญญามารวมไว้ในหมวดปัญญา ประวัติดังกล่าวการแต่งวิสุทธิมรรคปกรณัมของท่านก็คล้ายกับการแต่งสอบได้ เพราะพระเถระชาวสหฬโศได้ออกกระทู้ให้ท่านแต่งดูก่อน เมื่อท่านทำได้เป็นที่พอใจจึงจะยอมยกคัมภีร์อรรถกถาภาษาสหฬโศให้ท่านแปลเป็นภาษามคธต่อไป ท่านพระพุทธโฆสะได้ทำสำเร็จอย่างรวดเร็วและดียิ่ง เป็นที่พอใจของพระเถระชาวสหฬโศทั้งปวง ฉะนั้น คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้จึงเป็นวิทยานิพนธ์สอบความรู้ของท่านพระพุทธโฆสะ ที่รับรองกันไว้ เป็นชั้นเยี่ยมมาตั้งแต่เบื้องต้น และเป็นที่รับรองกันในหมู่นักศึกษาตลอดมา^๓

พัฒน์ เฟื่องผลา ได้กล่าวถึงคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ว่า เป็นคัมภีร์ที่สรุปรวบรวมพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา ที่เรียกว่าไตรสิกขา กล่าวอีกนัยหนึ่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค คือคัมภีร์ที่รวบรวมสาระสำคัญของพระไตรปิฎกไว้เล่มเดียว สาระสำคัญของพระพุทธศาสนาได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา^๔ คัมภีร์วิสุทธิมรรคแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ^๕

ส่วนที่ ๑ กล่าวถึงเรื่องศีล โดยเริ่มตั้งแต่อธิบายว่า ศีลคืออะไร มีความหมายว่าอย่างไร มีประโยชน์ต่อชีวิตเราอย่างไร มีกิจอย่าง มีอะไรเป็นอุปสรรค ควรรักษาศีลอย่างไร ตลอดจนกล่าวถึงเรื่องการปฏิบัติของผู้ถือบวชด้วย

ส่วนที่ ๒ กล่าวถึงเรื่องสมาธิ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การอธิบายว่า สมาธิคืออะไร มีความหมายเป็นอย่างไร มีกิจอย่าง อะไรเป็นอุปสรรคหรือสมาธิที่มีไม่พัฒนา วิธีและชนิดของการเจริญสมาธิ ซึ่งได้กล่าวอธิบายไว้ละเอียดถึงแก่ทุกมุม ตลอดจนประโยชน์ของการฝึกสมาธิ

ส่วนที่ ๓ กล่าวถึงเรื่องของปัญญา โดยเริ่มตั้งแต่อธิบายว่า อะไรคือความหมายของปัญญา ลักษณะของปัญญา ชนิดของปัญญา วิธีการเจริญปัญญา ความรู้และความเข้าใจเรื่องชีวิต ซึ่งมีขั้น ๕ เป็น

^๓ มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘. (กรุงเทพฯ ๑ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า คำนำ.

^๔ พัฒน์ เฟื่องผลา, ประวัติวรรณคดีบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ ๑ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๕.

^๕ อภิญฺวณฺณ โปธิสํ, ชีวิตและผลงานของนักปราชญ์พุทธ, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

องค์ประกอบ ความรู้เรื่องอายตนะ ๖ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท วัฏจักรของการเกิด
กฎที่ห้าปัจจัยตา กรรมและผลของกรรม กฎไตรลักษณ์ ลำดับชั้นของปัญญา ประโยชน์ของการเจริญ
วิปัสสนา ความหลุดพ้นจากกองทุกข์

เนื้อหาทั้ง ๓ ส่วนของคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่กล่าวมานี้ เมื่อแยกเป็นนิเทศแล้ว มีทั้งหมด ๒๓ นิเทศ มี
สี่นิเทศ จนถึง ปัญญาภาวนานิสังสนิเทศ นิเทศหรือบทที่เกี่ยวกับกัมมัญฐานแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ

๑) กัมมัญฐานคหณนิเทศ ว่าด้วยแนวคิดเรื่องสมาธิ เช่นความหมาย ลักษณะ รส ปัจจุปัญฐาน และ
ปทัชฐาน บุพกิจเบื้องต้นของการเจริญสมาธิคือ การตั้งมั่นอยู่ในศีล การตัดปليโพธ การเข้าไปหากัลยาณมิตร
การเรียนเอากัมมัญฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน ปฐวีกสิณนิเทศ เสสกสิณนิเทศ อสุภกัมมัญฐานนิเทศ
จนุสสตินิเทศ เสสานุสสตินิเทศ พรหมวิหารนิเทศ อารูปนิเทศ และสมาธินิเทศ จัดเป็นส่วนของการ
เจริญสมถกัมมัญฐาน ที่เรียกว่า อารมณกัมมัญฐาน ๔๐

๒) ขันธนิเทศ อายตนะธาตุนิเทศ อินทรีย์ สัจจนิเทศ ปัญญาภูมินิเทศ ทิณฺณวิสุทธินิเทศ กังขาวิตรณ-
วิสุทธินิเทศ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ ปฏิพาณญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ ญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ
จัดเป็นส่วนของการเจริญวิปัสสนากัมมัญฐาน

ส่วนที่เกี่ยวกับสมถกัมมัญฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค คือส่วนเนื้อหาของสมาธิ อันได้แก่ กัมมัญฐาน
คหณนิเทศ ปฐวีกสิณนิเทศ เสสกสิณนิเทศ อสุภกัมมัญฐานนิเทศ จนุสสตินิเทศ เสสานุสสตินิเทศ พรหม
วิหารนิเทศ อารูปนิเทศ สมาธินิเทศ อิทธิวิธินิเทศ และอภิญญาณนิเทศ โดยสรุปได้ว่าสมถกัมมัญฐานในคัมภีร์
วิสุทธิมรรค ได้รวบรวม วิธีการเรียนพระกัมมัญฐาน กล่าวถึงความหมาย ประเภทของสมาธิ บุพกิจเบื้องต้น
ของการเจริญสมถกัมมัญฐาน การตัดปليโพธเครื่องกังวล การเข้าหากัลยาณมิตร การเรียนกัมมัญฐานที่เหมาะสม
กับจริตของตนเอง อารมณกัมมัญฐาน ๔๐ คือกสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ จนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูปฌาน
๔ จตุธาตุววัฏฐาน อาหารแปดประการ ๑๐ โลกียอภิญญา ๕ ประการ และเรื่องอภิญญา

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่าคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ ได้กล่าวถึงการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามา
อธิบายในกรอบของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และมีแนวปฏิบัติที่มีทั้งสมถกัมมัญฐานและ
วิปัสสนากัมมัญฐาน หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่า สมถกัมมัญฐานเป็นแนวการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความ
สงบ อันเกิดจากจิตที่เป็นสมาธิ และนำไปสู่การปฏิบัติในส่วนของวิปัสสนากัมมัญฐาน ซึ่งจะเห็นได้ว่า
การศึกษาในส่วนของสมถกัมมัญฐานในคัมภีร์นี้อาจช่วยให้เข้าใจแนวทางปฏิบัติ เพื่อจิตสงบ ตั้งมั่นแน่ว
แน่น ไม่ซัดส่าย และนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในกองสังขาร และเมื่อผู้ปฏิบัติเข้าใจและปฏิบัติ
ในส่วนของสมถกัมมัญฐานได้อย่างถูกต้อง ต่อเนื่อง อาจนำไปสู่การบรรลุพระนิพพานในที่สุด

ส่วนคัมภีร์วิมุตติมรรค จัดเป็นวรรณคดีบทประพันธ์พิเศษที่อธิบายไตรสิกขา คือศีล สมาธิ
ปัญญา อันเป็นวิมุตติมรรค ทางแห่งความหลุดพ้น เป็นคู่มือสำหรับศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
และปฏิบัติธรรม ซึ่งแต่งก่อนคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระเถระผู้จนาวิมุตติมรรคมีชื่อว่า พระอุปติสสเถระ ชาว

ศรีลังกา ประวัติความเป็นมาของท่านไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจน^{๑๑} คัมภีร์วิมุตติมรรคแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ส่วนโดยพระมหาสยัม ราชวัตร นำเสนอเนื้อหาโดยภาพรวม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นกรอบ อธิบายไว้ตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑) เนื้อหาศีล พระอุปติสสะ ได้นำเสนอพรรณาน้ำเนื้อความเนื้อหาวาดด้วยศีล โดยท่านจัดไว้ใน ๒ ปริเฉท คือ ศีลปริเฉท และ ชุติงคปริเฉท

๒) เนื้อหาสมาธิ พระอุปติสสะ ได้จัดเนื้อหาสมาธิในคัมภีร์วิมุตติมรรค นำเสนอเนื้อหาทั้งหมด ๖ ปริเฉท คือ สมาธิปริเฉท กัลยาณมิตรปริเฉท จริยาปริเฉท กัมมัฏฐานารัมมณปริเฉท กัมมัฏฐานปริเฉท และอภิญาปริเฉท

๓) เนื้อหาปัญญา พระอุปติสสะ ได้จัดเนื้อหาปัญญาในคัมภีร์วิมุตติมรรค โดยนำเสนอเนื้อหาทั้งหมด ๓ ปริเฉท คือ ปัญญาปริเฉท อุปายปริเฉท สัจจปริเฉท^{๑๒}

ส่วนที่เกี่ยวกับสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค คือ ส่วนของเนื้อหาสมาธิ ได้แก่ สมาธิปริเฉท กัลยาณมิตรปริเฉท จริยาปริเฉท กัมมัฏฐานารัมมณปริเฉท กัมมัฏฐานปริเฉท อภิญาปริเฉท โดยสรุปได้ว่าสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรคได้รวบรวม ความหมายของสมาธิ อานิสงส์ที่เกิดจากการเจริญสมาธิ ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดสมาธิ รวมถึงการแบ่งสมาธิเป็นหมวดต่าง ๆ ตั้งแต่หมวด ๒ ถึงหมวด ๕ คุณสมบัติของผู้เป็นกัลยาณมิตร การแสวงหากัลยาณมิตร และหน้าที่ของผู้เริ่มศึกษา ประเภทของจิต บุคคล ๑๔ ประเภท จิต ๑๔ ย่อเป็น ๗ สาเหตุของจิต ลักษณะการสังเกตจิต ๗ ประการ การแบ่งอารมณ์ของสมถกัมมัฏฐานออกเป็น ๓๘ ประการ การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน มีกสิณ ๑๐ อสุกสัญญา ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ จตุราควัฏฐาน อาหารแปดกัณฐสัญญา อาภิญญสัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญาตนะ และการเจริญอภิญา ๖ มีอิทธิวิธี เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่าคัมภีร์วิมุตติมรรคนี้ ได้ใช้ไตรสิกขาเป็นกรอบคือ ศีล สมาธิ และปัญญา เช่นเดียวกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค รวมถึงวิธีปฏิบัติทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน และเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า สมถกัมมัฏฐานเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ทางแห่งความหลุดพ้น หากได้ปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานด้วยจิตบริสุทธิ์ บากบั่นมั่นคง ไม่ยอมให้จิตใจฟุ้งซ่าน ถูกรบกวนด้วยราคะ ทำให้สมรรถนะและพลังแห่งสมาธิเข้มแข็งก็จะนำไปสู่ความสงบนิ่งของจิตซึ่งเป็นผลที่ปรากฏออกมา จะเป็นเหตุให้บรรลุลความหลุดพ้นได้

ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงทางที่จะไปนิพพานว่ามีอยู่ ๒ ทางคือ ๑) ทางโดยอ้อม ได้แก่การปฏิบัติสมถะเป็นบาทเบื้องต้นแล้ว ไปสู่วิปัสสนา ๒) ทางโดยตรง ได้แก่การปฏิบัติวิปัสสนาล้วนๆ

^{๑๑} พระอุปติสสะเถระ, วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า บทนำภาคภาษาไทย.

^{๑๒} พระมหาสยัม ราชวัตร, “การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๗-๑๒๔.

การเจริญสมถกัมมัฏฐาน มุ่งต้องการให้เกิดสมาธิ ต้องการให้จิตสงบ แนบแน่นอยู่กับอารมณ์เดียว ไม่หวั่นไหว เมื่อจิตสงบแล้ว มีสมาธิแล้ว ตัวสมถะคือตัวสมาธิ จะสบาย มีความสุข เจียบสงบ ใจไม่วอกแวก ไม่เดือดร้อนไม่คันธรน ไม่กระวนกระวาย แนบแน่นอยู่ในอารมณ์เดียว จนกระทั่งเกิดสมาธิถึงระดับที่เรียกว่า “ฌาน” และจากนั้นจึงเอาฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนาต่อไป^{๑๒}

การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการฝึกอบรมทางปัญญา หรือเป็นอุบายเรื่องปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์ ได้แก่การเห็นสังขาร รูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์

พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) ได้กล่าวถึงวิปัสสนาไว้ว่า วิปัสสนา แปลง่าย ๆ ว่าการเห็นแจ้ง หรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายความว่า ข้อปฏิบัติ ต่าง ๆ ในการฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดการเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมันคือให้เข้าใจตามความเป็นจริง หรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง (ไม่ใช่เห็นไปตามที่ เราวาดภาพให้มันเป็นด้วยความชอบความชัง ความอยากได้ หรือความขัดใจของเรา) รู้แจ้งชัดเข้าใจจริง จนถอนความหลงผิดรู้ผิดและยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนท่าทีต่อโลกและชีวิตใหม่ ทั้งท่าทีแห่งการมอง การรับรู้ การวางจิตใจ และความรู้สึกทั้งหลาย ความรู้ความเข้าใจถูกต้องที่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ในระหว่างการปฏิบัตินั้น เรียกว่า ญาณ มีหลายระดับญาณสำคัญในขั้นสุดท้ายเรียกว่า วิชชา เป็นภาวะตรงข้ามที่กำจัดอวิชชา คือความหลงผิดไม่รู้แจ้งไม่รู้จริงให้หมดไป ภาวะจิตที่มีญาณหรือวิชชานั้น เป็นภาวะที่สุขสงบผ่องใสและเป็นอิสระ เพราะลอยตัวพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลส เช่น ความชอบความชัง ความติดใจและความขัดใจเป็นต้นไม่ถูกบังคับหรือชักจูงโดยกิเลสเหล่านั้น ให้มองเห็นหรือรับรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างบิดเบือน จนพาความคิดและการกระทำที่ติดตามาให้หันเหไป และไม่ต้องเจ็บปวดหรือร่ำร้อนเพราะถูกบีบคั้นหรือต่อสู้กับกิเลสเหล่านั้น ญาณและวิชา จึงเป็นจุดมุ่งของวิปัสสนา เพราะนำไปสู่ ภูมิุตติ คือความหลุดพ้นเป็นอิสระที่แท้จริงซึ่งยั่งยืนถาวร เรียกว่า สมุจเฉตนิโรธ หรือสมุจเฉตวิมุตติ แปลว่า ดับกิเลส หรือหลุดพ้นโดยเด็ดขาด^{๑๓}

กล่าวได้ว่า ผลที่มุ่งหมายของสมถะคือฌาน ผลที่มุ่งหมายของวิปัสสนาคือญาณ หรือว่าสมถะนำไปสู่ฌาน วิปัสสนาไปสู่ญาณ ผู้ปฏิบัติสมถะอาจทำแต่สมถะอย่างเดียว โดยมุ่งหวังจะขึ้นชมเสพผลของสมถะคือฌานสมาบัติและอภิญาทั้ง ๕ ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับวิปัสสนาเลยก็ได้ เรียกว่า หยุดอยู่เพียงขั้นสมาธิ ไม่ก้าวไปถึงขั้นปัญญา แต่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ต้องอาศัยสมถะไม่มากก็น้อยคือ อาจเจริญสมถะจนได้ฌานสมาบัติก่อนแล้วจึงก้าวต่อไปสู่วิปัสสนา คือเอาฌานเป็นบาทของวิปัสสนา (เรียกว่าเจริญวิปัสสนาที่มีฌานเป็นบาท) ก็ได้ อาจเริ่มเจริญวิปัสสนาไปก่อนแล้วจึงเจริญสมถะตามหลังก็ได้ หรืออาจเจริญทั้งสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไปก็ได้ ผลที่ต้องการจากสมถะตามหลักพุทธศาสนา คือการสร้างสมาธิเพื่อใช้เป็น

^{๑๒} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๓๐๕.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๖.

บาทฐานของวิปัสสนาจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาสำเร็จได้ด้วยวิปัสสนา คือการฝึกอบรมปัญญาที่มีสมาธินั้นเป็นบาทฐาน หากบรรลุจุดหมายสูงสุดด้วยและยังได้ผลพิเศษแห่งสมณะด้วย ก็จัดว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษ ได้รับการยกย่องนับถืออย่างสูง แต่หากบรรลุ จุดหมายแห่งวิปัสสนาอย่างเดียว ไม่ได้ผลพิเศษแห่งสมณะ ก็ยังเลิกละว่าได้ผลพิเศษแห่งสมณะ คือได้มานสมาบัติและอภิญญา ๕ แต่ยังไม่พ้นจากอวิชชา และกิเลสต่าง ๆ^{๑๔}

สรุปความว่า สมถกัมมัฏฐานกับวิปัสสนากัมมัฏฐาน ต่างอิงอาศัยกัน หากปฏิบัติเฉพาะสมถกัมมัฏฐานอย่างเดียว สามารถทำได้ แต่ผลที่ได้คือความสำเร็จระดับมานสมาบัติและอภิญญาเท่านั้น ยังไม่พ้นจากกิเลส แต่ถ้าปฏิบัติสมถะแล้ว ต่อด้วยการปฏิบัติไปสู่วิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยเอาฌานที่ได้จากการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานเป็นบาทเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาต่อไป

ทั้งคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรคได้พูดถึงเรื่องกัมมัฏฐานไว้ ๒ ประเภทคือสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน แม้จะแบ่งเนื้อหาต่างกัน แต่ก็ใช้กรอบของไตรสิกขาเป็นหลักในการนำเสนอ ในส่วนสมถกัมมัฏฐานที่กล่าวในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรค มีขอบเขตการกล่าวถึงอยู่ ๓ ประเด็นคือ เนื้อหาของกัมมัฏฐาน รูปแบบหรือวิธีการปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ มีทั้งที่เหมือนกันและต่างกันของทั้งสองคัมภีร์ เนื่องจากคัมภีร์วิมุตติมรรคอธิบายหลักธรรมสอดคล้องกับหลักการของเถรวาท โดยนำเสนอทัศนะที่แตกต่างจากคัมภีร์วิสุทธิมรรคในรายละเอียดปลีกย่อยไม่กี่ประเด็น ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อให้ทราบว่าสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค มีความเหมือนและความแตกต่างกันอย่างไร ในด้านเนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ รวมถึงการวิเคราะห์สมถกัมมัฏฐานในฐานะบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยประเด็นสำคัญที่ต้องการศึกษาคือสมถกัมมัฏฐานกับวิปัสสนากัมมัฏฐาน ต่างกัน สัมพันธ์กันอย่างไร และการนำสมถกัมมัฏฐานมาใช้ในฐานะเป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐานได้อย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเหมือนกันและความต่างกันของสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สมถกัมมัฏฐานในฐานะบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๐๖-๓๐๗.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตการศึกษาคือศึกษาสมถกัมมัญฐานตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค ประเด็นที่ต้องการศึกษาคือ เนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ รวมถึงในฐานะเป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัญฐาน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ สมถกัมมัญฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ความเหมือนกันและต่างกันของสมถกัมมัญฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรคเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ สมถกัมมัญฐานเป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัญฐานอย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กัมมัญฐาน หมายถึง หมายถึงที่ตั้งของการงาน, อารมณ์อันเป็นที่ตั้งของการงานของใจ, อุบายทางใจ, วิธีการฝึกอบรมจิต มี ๒ ประการคือ สมถกัมมัญฐาน อุบายสงบใจ และ วิปัสสนากัมมัญฐาน อุบายเรื่องปัญญา^{๔๕}

สมถกัมมัญฐาน หมายถึง กัมมัญฐานเป็นอุบายสงบใจ มีเป้าหมายอยู่ที่การทำใจให้สงบแน่วแน่ จนเข้าถึงภาวะที่เรียกว่าฌาน คือภาวะของจิตที่สงบ ประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรม

วิปัสสนากัมมัญฐาน หมายถึง กัมมัญฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา เป็นการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงโดยความเป็นไตรลักษณ์

สมถกัมมัญฐานในฐานะเป็นบาทฐานของวิปัสสนา หมายถึง สมถกัมมัญฐานที่เป็นอุบายฝึกให้จิตใจเกิดความสงบ ตามหลักอารมณ์ ๔๐ อย่าง ๆ ใดอย่างหนึ่ง ในการเป็นภูมิ เป็นพื้นฐานหรือเป็นอารมณ์ไปสู่การเจริญวิปัสสนากัมมัญฐาน

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ ฯ : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑.

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พระภิกษุทันตะ อาสกะ ฐัมมาจริยะ ได้กล่าวถึงสมถกัมมัฏฐาน ไว้ในวิปัสสนาทีปนีฎีกาว่า สมถกัมมัฏฐานมีบัญญัติเป็นอารมณ์ คำว่าบัญญัติได้แก่ชื่อต่าง ๆ ที่คนสมมติไว้ ตั้งไว้ ให้รู้กันเป็นรูปพรรณสัณฐาน ทำให้เราเกิดความเห็นว่าเป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา เป็นบุรุษ เป็นสตรี บังคับบัญชาได้ อารมณ์ของสมถกัมมัฏฐานล้วนแต่เป็นบัญญัติที่ต้องเพ่ง โดยไม่ย้ายอารมณ์ จิตของผู้ปฏิบัติ จะต้องจดจ่ออยู่กับอารมณ์ที่ปฏิบัติอย่างจดจ่อและต่อเนื่อง ไม่สนใจอารมณ์อื่นที่เกิดขึ้นมาแทรก หากย้ายอารมณ์ไปก็จะเป็นอันเสียสมาธิ^{๑๖}

๑.๖.๒ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ ได้กล่าวถึงรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา คัมภีร์วิมุตติมรรค และความสัมพันธ์กับคัมภีร์วิสุทธิมรรค ในวิมุตติมรรคว่า ผู้ศึกษาคัมภีร์วิมุตติมรรคจะพบว่าการอธิบายธรรมในวิมุตติมรรคยังคงเป็นแบบเถรวาทที่อาศัยแหล่งอ้างอิงจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเชิงอรรถที่นำมาอ้างอิงท้ายเล่มนี้เป็นเอกสารหลักฐานที่ยืนยันว่า ผู้รจนาวิมุตติมรรคได้ประมวลความรู้จากพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์บาลีอื่น ๆ มาอธิบายไตรสิกขาอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีการถามตอบที่สั้นกระชับตรงประเด็น นับว่าเป็นวิธีการประพันธ์ที่ต่างจากวิสุทธิมรรคอย่างเห็นได้ชัด การที่คัมภีร์วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคจะอธิบายเรื่องไตรสิกขาเหมือนกัน มิได้หมายความว่าคัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งจะไม่สำคัญหรือไม่จำเป็น การศึกษาคัมภีร์ทั้งสองจะเสริมกันและกัน กล่าวคือวิมุตติมรรคจะช่วยให้ผู้อ่านจับประเด็นหลักและได้ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับข้อธรรมนั้น ๆ อย่างรวดเร็ว ในขณะที่วิสุทธิมรรคจะให้คำอธิบายข้อธรรมอย่างละเอียด พร้อมทั้งเสนอกรณีตัวอย่างประกอบเป็นบุคลาธิษฐาน^{๑๗}

๑.๖.๓ R.C. Childers กล่าวยกย่องคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ในคำนำของหนังสือ Pali English Dictionary ว่า คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เปรียบเหมือนสารานุกรมแห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนา ใช้ภาษาที่สั้นและชัดเจน แสดงถึงความเข้าใจทั่วถึงในเรื่องที่แต่งอย่างน่าอัศจรรย์^{๑๘}

๑.๖.๔ พระพรหมโมลี (วิลาศ ฉานวโร) ได้กล่าวไว้ในหนังสือภาวนาทีปนี พูดถึงความสำคัญของกายคตาสติว่ามีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น สรุปได้ว่า กายคตาสตินี้เป็นอารมณ์แห่งสมถภาวนาที่มีปรากฏในพุทธกาลเท่านั้น ก็เพราะเป็นวิสัยของสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้าพระองค์เดียว ที่จะทรงรู้และ

^{๑๖} พระภิกษุทันตะ อาสกะ, วิปัสสนาทีปนีฎีกา, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๘๓.

^{๑๗} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค , แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า (๑๐).

^{๑๘} อ้างใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, หน้า ๖.

นำมาประกาศได้ ไม่เป็นวิสัยของพวกเดียรถีย์ศาสดาเจ้าลัทธิเหล่านี้ เพราะเขาเหล่านั้นมีปัญญาดำทราด ไม่สามารถที่จะรู้ และนำเอามาสั่งสอนประชาชนได้^{๑๙}

๑.๖.๕ พระมหาสยาม ราชวัตร ได้กล่าวถึงความโดดเด่นของคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับวิมุตติมรรค ว่า คัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านพระพุทธโฆษาจารย์อธิบายตอบคำถามโดยมีการขยายความที่ยาวมาก ยกอุปมาอุปไมย อ้างอิงข้อมูล ที่เกี่ยวกับศีล สมาธิ ปัญญา จากพระไตรปิฎก ตัวอย่างการปฏิบัติในครั้งพุทธกาลมาประกอบคำอธิบายไว้มากมาย นอกจากนี้พระพุทธโฆษาจารย์ยังได้ไขความบาลีนั้น ๆ ให้กระจ่างตามนัยแห่งอรรถกถาเก่า นำข้อวินิจฉัยต่าง ๆ พร้อมทั้งเรื่องราวที่เกิดขึ้นในลังกา ซึ่งระบุไว้ในอรรถกถาเก่ามาแสดงไว้ตามสมควร...”^{๒๐}

๑.๖.๖ พระณัฐกิตติ อนารโท (ผุยเหง้า) ได้กล่าวเรื่องมรณัสสติ ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องศึกษาหลักมรณัสสติในพระไตรปิฎก ว่า มรณัสสติ หมายถึงการระลึกถึงความตายอันจะมีแก่ตนคนอื่น ตลอดถึงสัตว์ทั้งหลาย และพิจารณาสาเหตุที่ทำให้เกิดการตาย เพื่อให้เกิดสังเวชสลัดใจ เกิดความเบื่อหน่าย ทำให้จิตใจได้คลายความยึดมั่นถือมั่น ไม่เป็นทุกข์กับเรื่องของการตาย มรณัสสติคือการเฝ้าระลึกถึงความตาย หรือการปฏิบัติกัมมัฏฐานโดยมีการระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ ส่วนในวิสุทธิมรรค คือการเฝ้าสติระลึกถึงมรณะ ความขาดไปแห่งชีวิตินทรีย์ แดกดับสูญไปด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ คือการแดกดับของสังขารคือรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ได้แดกดับหรือหยุดการทำงาน^{๒๑}

๑.๖.๗ พระมหานิพนธ์ มหาธมมรณิกจิต (แสงแก้ว) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติกัมมัฏฐานของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโทและพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงพัฒนาการความหมายของกัมมัฏฐานและความสำคัญ สรุปความได้ว่า กัมมัฏฐาน แปลว่า ฐานะแห่งการงานหรือการปฏิบัติกิจในหน้าที่ ในพระไตรปิฎกชั้นต้นใช้ในความหมายว่าการดำเนินงานในหน้าที่หรือการประกอบอาชีพของแต่ละฝ่ายโดยใช้กับการงานของฝ่ายคฤหัสถ์และฝ่ายบรรพชิต ส่วนคัมภีร์ยุคอรรถกถาได้อธิบายจำกัดความหมายของกัมมัฏฐานให้แคบเข้า มุ่งเน้นไปที่การฝึกฝนจิตให้เกิดสมาธิและปัญญาจนเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในทาง

^{๑๙} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภาวนาทีปนี, (กรุงเทพ ฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๒๐} พระมหาสยาม ราชวัตร, “การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค”, หน้า ๑๖๑.

^{๒๑} พระณัฐกิตติ อนารโท, “ศึกษาหลักมรณัสสติในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ, ๑๐.

พระพุทธศาสนา ก็มีมัญฐานมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนากายภาพ ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคม ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาจิต และในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาปัญญา^{๒๒}

๑.๖.๘ ทสนี วงศ์ยืน ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวกายคตาสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนกายคตาสติกัมมัฏฐานทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อให้ปฏิบัติอบรมจิตให้เป็นสมาธิ ด้วยการตั้งสติพิจารณาอาการ ๓๒ ให้เห็นความไม่งาม ความเป็นสิ่งปฏิกูล และความแปรผันของสังขาร เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด และความสำคัญว่างาม มีผู้ปฏิบัติได้บรรลุมรรคผลเป็นจำนวนมาก การได้บรรลุมรรคผล ขึ้นอยู่กับอุปนิสัยที่สั่งสมมา การปฏิบัติกายคตาสติกัมมัฏฐานนั้นเหมาะกับจริตของแต่ละบุคคล แนวทางการปฏิบัติกายคตาสติกัมมัฏฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ให้เริ่มต้นจากการดำรงตนอยู่ในศีล สำรวมในศีล มีความประพฤติเพียบพร้อมด้วยกุศลกรรมบถ เห็นโทษแม้เพียงเล็กน้อยเป็นภัย พบอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตร แล้วรับเอากายคตาสติกัมมัฏฐานนั้นมา ปฏิบัติด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ให้มาก บ่อย ๆ ในความดูแลของอาจารย์ผู้บอกกัมมัฏฐาน จนเกิดความชำนาญ และบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ^{๒๓}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Document Research) มีลำดับขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค ด้านเนื้อหา โครงสร้าง และรูปแบบการแต่ง

๑.๗.๒ ศึกษาข้อมูลด้านสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก/อรรถกถา คัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์วิมุตติมรรค

๑.๗.๓ ศึกษาความเหมือนและความแตกต่างของสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคในด้านเนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ

๑.๗.๔ ศึกษาเรื่องสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคในประเด็นที่สอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา

๑.๗.๕ วิเคราะห์เรื่องสมถกัมมัฏฐานในฐานะเป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยวิเคราะห์สมถกัมมัฏฐานในฐานะเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในประเด็น ๑) การใช้อารมณ์ในฉานเป็น

^{๒๒} พระมหานិพนธ์ มหารมณภูมิโต (แสงแก้ว), “การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติกรรมฐานของหลวงพ่อดำเนินจิตตสุโกและพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘-๑๕

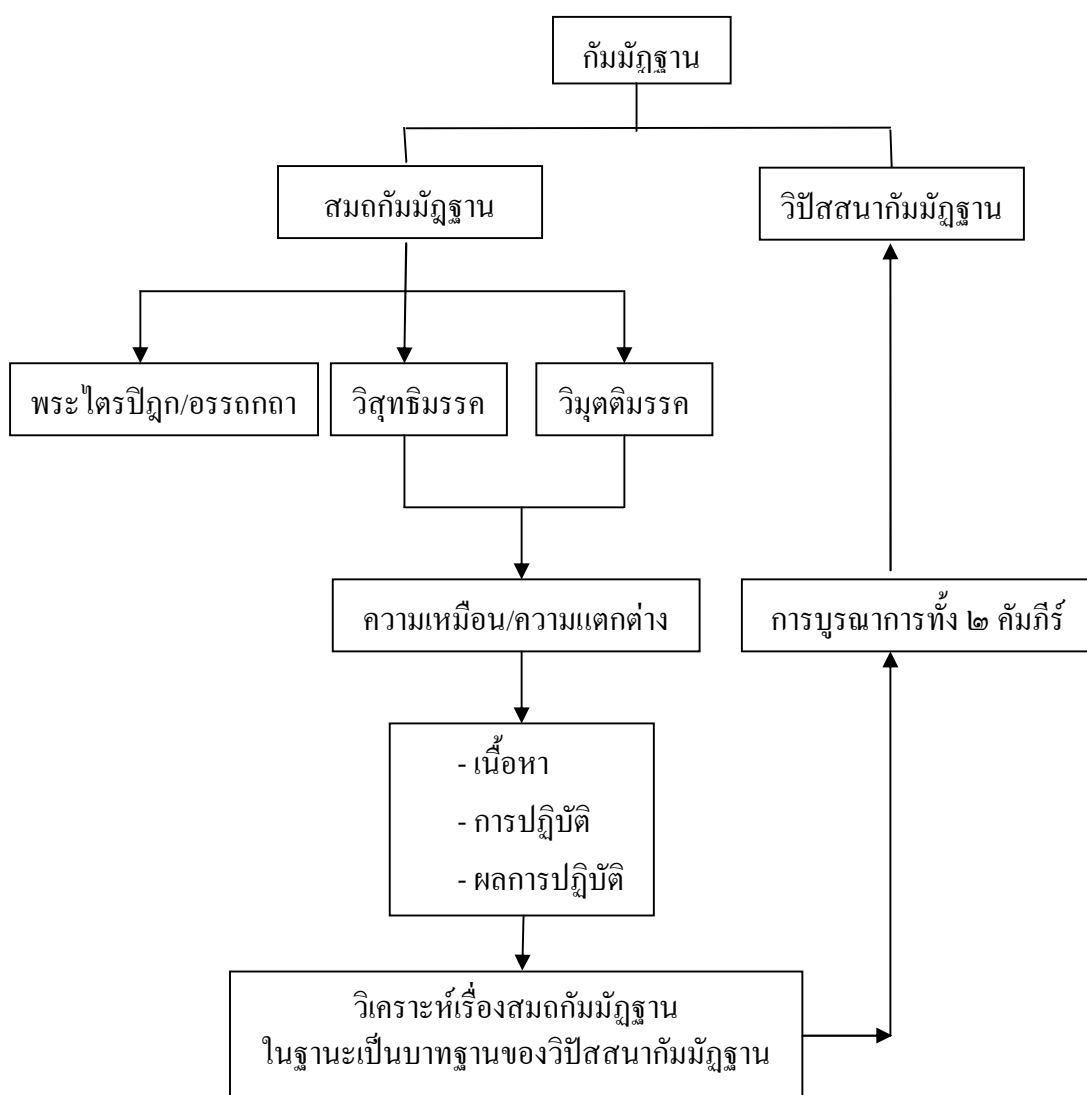
^{๒๓} นางทสนี วงศ์ยืน, “ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวกายคตาสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), (๑)-(๒).

อารมณ์ของวิปัสสนา ๒) การใช้อารมณ์ของสมถะเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๑.๗.๖ บูรณาการสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคด้านเนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ เพื่อประยุกต์ใช้ในสังคม

๑.๗.๗ สรุปผลการวิจัย พร้อมด้วยการอภิปราย และเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบถึงสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค ทั้งในด้านเนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ

๑.๕.๒ ได้ทราบถึงความเหมือนกันและความต่างกันของสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคทั้งในด้านเนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ

๑.๕.๓ สามารถวิเคราะห์สมถกัมมัฏฐานในฐานะบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐานได้

สารบัญ (ชั่วคราว)

บทที่ ๑ บทนำ

- ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- ๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย
- ๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ
- ๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย
- ๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย
- ๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
- ๑.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๒ สมถกัมมัญฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค

- ๒.๑ คัมภีร์วิสุทธิมรรค
 - ๒.๑.๑ โครงสร้างของคัมภีร์วิสุทธิมรรค
 - ๒.๑.๒ รูปแบบการแต่งคัมภีร์
 - ๒.๑.๓ เนื้อหาของคัมภีร์วิสุทธิมรรค
- ๒.๒ คัมภีร์วิมุตติมรรค
 - ๒.๒.๑ โครงสร้างของคัมภีร์วิมุตติมรรค
 - ๒.๒.๒ รูปแบบการแต่งคัมภีร์
 - ๒.๒.๓ เนื้อหาของคัมภีร์วิมุตติมรรค
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับกัมมัญฐาน
 - ๒.๓.๑ ความหมายของกัมมัญฐาน
 - ๒.๓.๒ ประเภทของกัมมัญฐาน
 - ๒.๓.๓ จุดมุ่งหมายของกัมมัญฐาน
- ๒.๔ สมถกัมมัญฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค
 - ๒.๔.๑ บุพกิจเบื้องต้นในการเจริญสมถกัมมัญฐาน
 - ๒.๔.๒ เนื้อหาสมถกัมมัญฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค
 - ๒.๔.๒.๑ กสิณ ๑๐
 - ๒.๔.๒.๒ อสุภะ ๑๐

๒.๔.๒.๓ อนุสสติ ๑๐

๒.๔.๒.๔ อัปปมัญญา ๔

๒.๔.๒.๕ อรูปฌาน ๔

๒.๔.๒.๖ อาหาเรปฏิกูลสัญญา

๒.๔.๒.๗ จตุราศวักขุณ

๒.๔.๓ การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

๒.๔.๓.๑ กสิณ ๑๐

๒.๔.๓.๒ อสุภะ ๑๐

๒.๔.๓.๓ อนุสสติ ๑๐

๒.๔.๓.๔ อัปปมัญญา ๔

๒.๔.๓.๕ อรูปฌาน ๔

๒.๔.๓.๖ อาหาเรปฏิกูลสัญญา

๒.๔.๓.๗ จตุราศวักขุณ

๒.๔.๔ ผลการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

๒.๔.๔.๑ กสิณ ๑๐

๒.๔.๔.๒ อสุภะ ๑๐

๒.๔.๔.๓ อนุสสติ ๑๐

๒.๔.๔.๔ อัปปมัญญา ๔

๒.๔.๔.๕ อรูปฌาน ๔

๒.๔.๔.๖ อาหาเรปฏิกูลสัญญา

๒.๔.๔.๗ จตุราศวักขุณ

๒.๕ สมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค

๒.๕.๑ บุพกิจเบื้องต้นในการเจริญสมถกัมมัฏฐาน

๒.๕.๒ เนื้อหาสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค

๒.๕.๒.๑ กสิณ ๑๐

๒.๕.๒.๒ อสุภะ ๑๐

๒.๕.๒.๓ อนุสสติ ๑๐

๒.๕.๒.๔ อัปปมัญญา ๔

๒.๕.๒.๕ อรูปฌาน ๔

๒.๕.๒.๖ อาหาเรปฏิกูลสัญญา

๒.๕.๒.๗ จตุราศวักขุณ

๒.๕.๓ การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค

๒.๕.๓.๑ กสิณ ๑๐

๒.๕.๓.๒ อสุภะ ๑๐

๒.๕.๓.๓ อนุสสติ ๑๐

๒.๕.๓.๔ อัปปมัญญา ๔

๒.๕.๓.๕ อรูปฌาน ๔

๒.๕.๓.๖ อาหาเรปฏิกูลสัญญา

๒.๕.๓.๗ จตุธาตุววัฏฐาน

๒.๕.๔ ผลการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค

๒.๕.๔.๑ กสิณ ๑๐

๒.๕.๔.๒ อสุภะ ๑๐

๒.๕.๔.๓ อนุสสติ ๑๐

๒.๕.๔.๔ อัปปมัญญา ๔

๒.๕.๔.๕ อรูปฌาน ๔

๒.๕.๔.๖ อาหาเรปฏิกูลสัญญา

๒.๕.๔.๗ จตุธาตุววัฏฐาน

บทที่ ๓ ความเหมือนกันและความต่างกันของสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค
และประเด็นที่สอดคล้องกับพระไตรปิฎก

๓.๑ ความเหมือนกันของสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค

๓.๑.๑ บุพกิจเบื้องต้นในการเจริญสมถกัมมัฏฐาน

๓.๑.๒ เนื้อหาของสมถกัมมัฏฐาน

๓.๑.๓ การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน

๓.๑.๔ ผลการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน

๓.๒ ความต่างกันของสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรค

๓.๒.๑ เนื้อหาของสมถกัมมัฏฐาน

๓.๒.๒ การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน

๓.๒.๓ ผลการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน

๓.๓ ความสอดคล้องของสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคต่อ
พระไตรปิฎกและอรรถกถา

๓.๓.๑ เนื้อหาของสมถกัมมัฏฐาน

๓.๓.๒ การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน

๓.๓.๓ ผลการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน

บทที่ ๔ วิเคราะห์สมถกัมมัฏฐานในฐานะเป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๔.๑ วิเคราะห์สมถกัมมัฏฐานในฐานะเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๔.๑.๑ การใช้อารมณ์ในฌานเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

๔.๑.๒ การใช้อารมณ์ของสมถะเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

๔.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๔.๓ บุรณาการสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคเพื่อประยุกต์ใช้ในสังคม

๔.๓.๑ บุรณาการด้านเนื้อหา

๔.๓.๒ บุรณาการด้านการปฏิบัติ

๔.๓.๓ ผลการปฏิบัติ

บทที่ ๕ สรุปอภิปราย และเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปราย

๕.๓ เสนอแนะ

บรรณานุกรม (ชั่วคราว)

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ธรรมปทฎฐกถาย ปฐโม-ทติโย ภาค. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. วิสุทธิมคฺคสูตร นาม ปกรณวิเสสธ ปฐโม ภาค. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

_____. วิสุทธิมคฺคสูตร นาม ปกรณวิเสสธ ทติโย ภาค. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

_____. วิสุทธิมคฺคสูตร นาม ปกรณวิเสสธ ตติโย ภาค. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

๒. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เก็บเพชรจากคัมภีร์

พระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

คณะศึกษานุศิษย์. แทบเบื้องบาทบูรพาจารย์. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทล่องรัตนจำกัด, ๒๕๓๑.

ดั่งตฤณ (นามปากกา). มหาสติปัฏฐานสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๖.

ธนิต อยู่โพธิ์. วิปัสสนานิยม. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ ฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๒๖.

ป. หลงสมบุญ. พจนานุกรมบาลี-ไทย. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕.

พระ ดร.พี วชิรญาณมหาเถระ. สมณวินัยพระพุทธานุสาสนา (สมถกัมมัฏฐาน) แปลโดย รองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ทัพย์เกษร. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตวณฺโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ). บทอบรมกัมมัฏฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). คำวัด. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๘.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสีหิ). หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๓๘.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระปลัดวิสุทธิ กุศลชโย. คู่มือการเรียนการสอนปริเฉทที่ ๘,๕ (ชั้นมัธยมศึกษาอภีธรรมิกะโท). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อภีธรรมโชติกะวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). ภาวนาที่ปณี. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. วิมุตติมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๑.

พระศรีวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ). การพัฒนาจิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระมหาสมปอง มุทิโต. กายคตาสติกัมมัฏฐาน วิธีพิจารณาอาการ ๓๒ ตามนัยกายคตาสติสูตรและวิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๓.

_____. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระอาจารย์ถนต๊ะ วิสาละ. โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ. กรุงเทพฯ : พรีเมียร์ เมย์ ออฟเซ็ท, มปป.

พุทธทาส อินทปัญโญ. คู่มือปฏิบัติอานาปานสติสมบูรณแบบ. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, มปป.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

_____. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

..... วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราช-
วิทยาลัย, ๒๕๓๔.

..... วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราช-
วิทยาลัย, ๒๕๓๔.

..... วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราช-
วิทยาลัย, ๒๕๓๑.

สมเด็จพระญาณสังวร. อนุสสติและสติปัญญา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๑๕.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสโภ). คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ ฯ : ประยูรวงศ์พรินต์,
๒๕๔๖.

สุจิตรา อ่อนค้อม. การฝึกสมาธิ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ ฯ : ดอกหญ้ากรุป, ๒๕๔๕.

แสง จันทร์งาม. พุทธศาสนวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ ฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ ฯ :
โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

อภิญฺวัฒน โพรฺธสาน. ชีวิตและผลงานของนักปราชญ์พุทธ. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย-
มหาสารคาม, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์

ทัสนี วงศ์เย็น. “ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวกายคตาสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถร-
วาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ธนาคม บรรเทากุล. “การศึกษาวิธีสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระอาจารย์ทัตตะอาสภมหาเถระ อัคค-
มหากัมมัฏฐานาจารย์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย-
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระณัฐกิตติ อนารโท. “ศึกษาหลักมรณัสสติในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาจัตตชัย มูลสาร. “อุปมาอุปไมยในคัมภีร์วิสุทธิมรรค”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหานิพนธ์ มหาสมุมรกุจิโต. (แสงแก้ว). “การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติกัมมัฏฐานของหลวงพ่อ
เทียนจิตตสุโกและพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาบุญกัณฑ์หา อภิปัญโญ. (บุญศักดิ์). “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องสมาธิในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์
วิมุตติมรรค”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหารุ่งเรือง รุกจิตธมโม. (ปะมะชะ). “ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน : ศึกษากรณีเยาวชนผู้
ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมสวนเวฬุวัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๕.

สุธรรมมา วรรณวิน. “ผลของการปฏิบัติสมาธิที่มีผลต่อความฉลาดทางอารมณ์ : กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติธรรม
โครงการเฉลิมพระเกียรติ ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท วัดโสมนัสวิหาร”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

เสนาะ ผดุงฉัตร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ห่อานาปานัสสติภาในคัมภีร์ปฏิสัมิทามรรค”. **วิทยานิพนธ์-
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

โสภณ จำทัพ. “ศึกษาการปฏิบัติอานาปานสติกับพฤติกรรมการปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียนรางวัล
พระราชทาน จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

อภิราษฏร์ ปรีชาจารย์. “ศึกษาวิเคราะห์ “สมถยานิกะ” ในการปฏิบัติกัมมัฏฐานอันมีกลิน ๑๐ เป็นอารมณ์”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๖.

อัญญาณ์ สุวรรณมิตสระ. “ศึกษาไตรลักษณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ : เฉพาะกรณีการ
ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๑ เดือน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๓) อินเทอร์เน็ต :

[http://learners.in.th/life/ganesh/Reseach Work-on-Buddhism07](http://learners.in.th/life/ganesh/Reseach%20Work-on-Buddhism07)

<http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.pho?t=16320>

๒. ภาษาอังกฤษ

Bapat, P.V. **2500 Years of Buddhism**. New Delhi : The Publications Division, Ministry of Information
and Broadcasting, Government of India, 1956.

Conze, Edward. **Buddhist Meditation**. London : Unwin Books, 1972.

Henry Clarke Warren, Dhammananda Kosambi. **Visuddhimagga of Buddhaghosacariya**. Delhi : Motila; Banarasidass Publisers Private Limited, 1999.

K.R. Norman. **A history of Indian Literature Volume VII**. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1983.

Nānamoli, Bikkhu. **The Path of Purification (Visuddhimagga)**. Singapore : Singapore Buddhist Meditation Centre, 1956.

Rhys Davids, T.W., Stede Williams. **The Pali English Dictionary**. London : The Pali Text Society, 1972.

Upatissa, Arahanta. **The Path of Freedom**. Sri Lanka : Buddhist Publication Society, 1977.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	นายเสฐียร ทังทองมะดัน
วัน เดือน ปีเกิด	:	๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖
ภูมิลำเนา	:	๑๑๓ หมู่ที่ ๑๔ บ้านแสนสุข ต.หนองบุญนาก อ.หนองบุญมาก จ.นครราชสีมา ๓๐๔๑๐
ประวัติการศึกษา	:	พ.ศ. ๒๕๓๒ สอบได้นักธรรมชั้นเอก : พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค : พ.ศ. ๒๕๔๑ สอบได้พุทธศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จากวิทยาเขต นครราชสีมา : พ.ศ. ๒๕๔๓ สอบได้ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาสันสกฤต จากมหาวิทยาลัยศิลปากร : พ.ศ. ๒๕๔๗ สอบได้พุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) จากวิทยาเขต สุรินทร์
ประสบการณ์	:	พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๖ ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๐ อาจารย์ผู้บรรยายพิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง- กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ตำแหน่งปัจจุบัน	:	อาจารย์พิเศษ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย อ.อยุธยา และวิทยาเขตนครราชสีมา
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	๑๑๐/๓๔๑ หมู่ ๔ หมู่บ้านรุ่งธนาแลนด์ ต.บ้านโพธิ์ อ.เมือง จ.นครราชสีมา ๓๐๓๑๐ โทร. ๐๘๑๘๕๒๒๓๔๐, ๐๘๔๐๐๖๕๑๑๑ และ ๑๔/๑๐ ม.๖ ซอยชุมชนวัดแม่นางปลื้ม ๔ ต.หัวรอ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๐๐๐ โทร. ๐๓๕-๒๕๑๕๐๐